

УДК 373.2.015.31:130.12

© С. Т. Репетій, 2018

С. Т. Репетій (м. Київ)

РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Репетій С. Т. Розвиток духовності у дітей дошкільного віку. У статті аналізується філософський, педагогічний, психологічний дискурси навколо поняття «духовність». Подано авторське бачення духовності, яка розглядається ним як глибинно-психологічне утворення – духовне "Я", усвідомлення якого сприяє духовному самовдосконаленню, життєтворчості за законами Краси, Добра, Істини та розвитку почуття духовної єдності з Іншими як частинами Всесвіту.

На основі структури особистості визначено складові духовності, а саме – духовного «Я», яке є інтегральним поєднанням таких компонентів: духовної самосвідомості, духовної спрямованості, духовних рис характеру, духовної креативності, духовного спілкування, духовного досвіду.

Зазначено, що зародки духовності людина має від народження у своєму серці, які потрібно розвивати.

Обґрунтовується необхідність розвитку духовності дитини дошкільного віку у зв'язку зі вступом інформаційного суспільства в стадію старт. Звертається увага на можливість розвитку духовності завдяки розвитку одного компонента, зокрема, духовної спрямованості, в основі якого є духовні ціннісні орієнтації.

Звернено увагу на необхідність духовного самовдосконалення майбутнього вихователя. Висвітлено фрагменти практичних занять із здобуття умінь і навичок з духовного самовдосконалення майбутніх фахівців-педагогів. Надано поради студентам для роботи з батьками у вирішенні проблеми духовного розвитку дітей. Визначено, що велике значення для розвитку духовності дитини є сприйняття мистецтва, зокрема слухання і виконання народних пісень у колі сім'ї.

Ключові слова: духовність дитини, естетичне спрямування, духовне самовдосконалення, майбутні вихователі.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються в різних сферах суспільного життя нашої країни, торкнулися і освіти. У «Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років» надається перевага ідеї розвитку особистості дитини, формуванню її творчих здібностей, вихованню духовно-ціннісних орієнтацій. У недалекому майбутньому, при вступі інформаційного суспільства в стадію смарт, найбільш затребуваними на ринку праці будуть уміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі.

Реалізувати зазначені ідеї спроможні високодуховні, творчі смарт-особистості, характерною ознакою яких є усвідомлена життєдіяльність, розуміння сенсу життя, свого призначення в світі. Такі особистості використовують у своїй життєдіяльності сучасні технології, працюють колективно, допомагають один одному. Розуміння того, що все людство є єдиними частинками Всесвіту сприяє встановленню їх взаємовідносин з позиції співпраці а не суперництва. Виховувати таке покоління потрібно починати з дитинства, враховуючи сензитивні періоди розвитку певних підструктур особистості.

Аналіз наукових досліджень. Проблема духовності цікавила ще античних філософів. Сутність цієї проблеми не втратила актуальності і в наш час: "... розв'язання проблеми оновлення, розвитку духовності особистості у сучасному світі – це мало не головна умова

подальшого виживання й розвитку людства" [2, с. 74]. Розвиток духовності особистості з різних ракурсів розглядається вченими-філософами, педагогами, психологами.

Філософське обґрунтування духовності зустрічається у працях сучасних учених-філософів: В.П.Андрущенко, М.І.Горлача, Л.В.Губерського, Н.А. Іордакі, В.Г.Кременя, С.Б. Кримського, Ф. Мерелл-Вольф, М.І. Михальченко, В.І. Мурашова, В.К.Рибалка, В.Д. Пликіна, Н.В.Поліщук, І.І.Степаненко, М.Чернія та інших, педагогів: К.О.Журби, В.Ф. Кудрявцевої, О.М. Олексюк, О.М. Отич, Л.Я. Набоки, С.Л. Нечепоренко, О.В. Сухомлинської, та інших, психологів: Г.О. Балла, І.Д. Беха, І.С. Булах, Л.Ф. Вербицької, С. Грофа, Е.О. Помиткіна, Н.В. Павлик, Ж.М. Юзвак, В.М. Ямницького та інших.

Аналіз філософських джерел показує, що духовність є виразом людської сутності, репрезентацією людини як такої. З цього приводу А.І. Комарова зазначає, що «духовність – це основа створення внутрішнього світу, в основі якого не безвідповідальні знання, а палаюче серце, через яке проходить чіткий перетин добра і зла» [9, с. 16]. Визначаючи серце як основу духовності, А.І.Комарова розвиває думки вітчизняних філософів Г.С. Сковороди та його послідовника П.Д. Юркевича, які вважали, що серце є джерелом життєдіяльності, осередком душевного і духовного в особистості: «... у серці започатковується і народжується рішучість людини на ті чи інші вчинки, у ньому виникають різноманітні наміри і бажання; воно є центром волі та її бажань» [21, с. 6], а також «серце є осередком морального життя людини» [21, с. 7].

Цікавими є погляди на духовність, що висвітлені у творчій спадщині вітчизняної педагогічної думки кінця ХІХ – початку ХХ століття. Духовність ученими розглядається як «синтетична, інтегрована, узагальнююча категорія, що відбиває процес усвідомлення кожною особистістю необхідності повсякденної душевної праці над собою: самопізнання, самовираження, саморозвиток, самобудування, самореалізація, конструювання цінностей та ідеалів, гуманістичне ставлення до життя, природи, людини, здатність до творчої діяльності в ім'я найвищих загальнолюдських ідеалів» [19, с. 20-21]. Представники вітчизняної педагогічної думки цієї доби конкретизують духовність щодо особистості вчителя (так би мовити, професійної духовності), яка розглядається ними як складна багатомірна система ціннісних орієнтацій, що тісно пов'язані з провідними життєвими цілями, християнською мораллю, професійним самовизначенням і становлять духовний стрижень особистості вчителя [19].

Вагомого значення розвитку духовності особистості як чиннику, який може вивести Україну із глибокої кризи сучасності, надають Г.О. Балл, О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинська. Так, О.В. Сухомлинська розглядає духовність як інтегральну якість особистості, бажання жити й творчо працювати відповідно до ідеалів Істини, Добра, Краси, де Істина – це знання, Добро – висока моральність, Краса – естетичне ставлення до світу [18].

Як новоутворення особистості, що є особливим кількісно-якісним переходом знань, прагнень, орієнтирів, творчих пошуків у конкретні переконання, ідеали, цінності, цілі, якості, норми поведінки і діяльності, які відповідають уявленням індивіда про досконалість і призначення людини визначає духовність К.О. Журба. Вчена вважає, що зародки духовності людина має від народження: «народжуючись, людина має ... нахили і задатки, що є її особистим духовним потенціалом, який реалізується залежно від середовища, обставин і способів виховання» [8, с. 39].

Аналіз педагогічної літератури показує, що духовність розглядається вченими як сутнісна якість, духовний потенціал, що людина має від народження, який сприяє усвідомленню необхідності творчої життєдіяльності, самопізнання, самотворення, співвідношення свого життя з абсолютними цінностями.

Е.О. Помиткін, досліджуючи філософсько-психологічний зміст поняття «духовність», висвітлений у літературних джерелах, зазначає, що всі автори одностайно вважають духовність

суто людською характеристикою, що відрізняє людину від тваринного світу розвитком самосвідомості, усвідомленням єдності буття та життєвих смислів, прагненням до саморозвитку, гуманізмом. На думку Е.О. Помиткіна, духовність – це специфічно людська якість, що характеризується усвідомленням єдності Буття і обумовлює прагнення людини до гармонії внутрішнього та зовнішнього світу, спрямовує особистість до пізнання і самопізнання, творчості, самовдосконалення та гуманістичної поведінки [14].

Ж.М. Юзвак розглядає духовність як творчу здатність людини до психічної самореалізації та самовдосконалення, яка зумовлюється такими особливостями когнітивно-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та вольових сфер, що сприяють успішному формуванню та реалізації потреби у цілеспрямованому пізнанні та ствердженні у її життєдіяльності істини, загальнолюдських етичних та естетичних цінностей, усвідомлення єдності себе та Всесвіту [20].

В.І. Берловим духовність розуміється як «божественна одухотвореність, особлива сила внутрішньої чистоти і внутрішнього благородства, піднесеність внутрішнього світу людини, спроможного піднятися над матеріальною суєтою своєї корисливої життєдіяльності» [3, с. 65].

Таким чином, у психології духовність розглядається як людська якість, що характеризується усвідомленням єдності себе та Всесвіту, спрямовує особистість до самопізнання, творчості, гуманістичної поведінки, оволодіння духовними цінностями, сприяє піднесеності внутрішнього світу людини.

Враховуючи вищезазначені думки, погляди вчених, ми розглядаємо духовність особистості як *глибинно-психологічне утворення – духовне "Я", усвідомлення якого сприяє духовному самовдосконаленню, життєтворчості за законами Краси, Добра, Істини та розвитку почуття духовної єдності з Іншими як частинами Всесвіту.*

Під життєтворчістю ми розуміємо «процес реалізації цільових та смислових аспектів власного життя» [22, с. 7], при якому, як зазначає В.М. Ямницький, «кожна мить існування є творчим актом, потенційною інновацією в будь-якій сфері життя та культури, що забезпечується та одночасно результується унікальністю людини» [22, с. 7].

Пізнання будь-якого об'єкта, зокрема духовності, потребує вивчення його структури, компонентів.

На основі структури особистості, визначеної В.В. Рибалкою, яка складається із самосвідомості, спрямованості, характеру, інтелекту, спілкування, досвіду, психофізіології [16]. нами складено структуру духовності особистості, а саме – духовного «Я», яке є інтегральним поєднанням таких компонентів: духовної самосвідомості, духовної спрямованості, духовних рис характеру, духовної креативності, духовного спілкування, духовного досвіду.

Метою статті є розкрити необхідність розвитку духовності дитини на сучасному етапі, розглянути дефініцію духовності та шляхи її набуття майбутніми фахівцями-педагогами.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Необхідно зазначити, що людською біологічною основою розвитку особистості у соціальних умовах є індивід. За Г.С. Костюком, індивід стає особистістю в міру того, як у нього формується свідомість, самосвідомість, утворюється система психічних властивостей, здатність брати участь у житті суспільства, виконувати соціальні функції [10]. Отже, духовний розвиток у дитячому віці потрібно розпочинати, коли у дитини формуються психологічні механізми особистості. Саме в дошкільному віці закладається фундамент основних особистісних утворень, формується самосвідомість, духовні ціннісні орієнтації.

Г.С.Сковорода зазначав, що зародки духовності людина має від народження у своєму серці, але їх потрібно дбайливо розвивати через усвідомлення своєї істинно духовної природи та призначення у світі. Тому вчений-філософ стверджував, що людина народжується двічі: фізично і духовно. Духовне народження, на думку Г.С.Сковороди, є істинним, тому що людина

осягає "божественне у собі" . Отже, духовний потенціал і своє призначення у світі людина має від народження.

Закладені з дитинства духовні ціннісні орієнтації, що розвиваються протягом життя, сприяють розвитку досконалості людини. Для духовно спрямованої особистості властивими є такі якості як мудрість, чесність, здатність прийти на допомогу, бажання самореалізації, створювати прекрасне. Через розширення свідомості такі особистості прагнуть до гармонії та єдності з буттям (Всесвітом).

Видатний учений, філософ А.Ф. Лосєв зазначав, що, якщо частини існують тільки тому, що вони відтворюють ціле, а ціле втілюється в окремих своїх частинах, то це означає, що кожна частина цілого стверджує себе завдяки не тільки відтворенню цілого, а й також завдяки відтворенню інших частин. Частини цілого, на думку вченого, знаходяться не тільки у своєму цілому, а й одна в одній [12].

Отже, якщо розвивається хоча б один компонент духовності, то розвивається вся її цілісність.

У дошкільному віці почуття та емоції мають перевагу у розвитку всіх психічних якостей. Особливо інтенсивно розвиваються вищі почуття, зокрема, моральні, інтелектуальні, гуманні, естетичні. Через ці почуття у особистості виражається ставлення до оточуючого світу: людей, флори, фауни. Закладені з дитинства в підсвідомість людини «розумні» емоції, почуття, духовні ціннісні орієнтації завжди будуть відповідно впливати на її свідомі вчинки, життєдіяльність взагалі.

На думку В.О. Кудіна, у процесі навчання і виховання завжди діють дві могутні сили – розум і мислення, емоція і почуття. Водночас дія перших тим сильніша, чим глибше вона збуджується емоційно-почуттєво. Саме емоції і почуття, підкреслює вчений, формують і пробуджують зацікавленість до чогось у житті. А без цієї зацікавленості, без почуттів і емоцій не було б прагнення людини до пошуку істини, до пізнання незвіданого і невідомого. Ось чому організація навчання і виховання мають підпорядковуватися максимальному розвитку як мислення (розуму), так і почуттів (емоцій), прагненню поєднати їх у спільній гармонії розвитку, в органічній взаємодії [11].

Ціннісна орієнтація в житті людини свідчить про її духовну спрямованість.

Е.О. Помиткін вважає, що естетична спрямованість у розвитку духовності знаходить прояв у стійкому бажанні сприймати та створювати прекрасне, інтересі до проявів Краси у творах мистецтва, у природі, людській особистості, схильності до пошуку прекрасного в явищах світу, характері людей, почутті захоплення, "співзвуччя" з прекрасним [14].

Оскільки вихователь є еталоном для вихованців, то для розвитку їх художньо-естетичних та духовних потреб педагог повинен мати високий рівень розвитку духовно-естетичної спрямованості. Отже, вихователь повинен турбуватися насамперед про те, щоб мати ті які якості, які він хоче розвинути в дитині.

З цього приводу Девід Уайт, зазначає: «Ми можемо творити тільки за нашим образом. Іншими словами, ... кожний об'єкт приймає форму, що відповідає свідомості, яка його створила» [1, с. 288].

Вихователь, який має потребу у прагненні до ідеалів Краси, Добра, Істини, духовно самовдосконалюється позитивно впливає на всебічний гармонійний розвиток дітей.

На думку М.П. Лещенко, якщо група людей об'єднується з метою виконання певного виду діяльності, то відбувається явище накладання певних полів і виникає сумарне поле діяльності. Вплив поля вчителя як сформованої особистості є вирішальним у створенні сумарного (учитель + учні) поля [86]. Кожне спілкування – це обмін енергією, інформацією,

взаємопроникнення психічних полів, тому в домінуючому полі високодуховного вихователя відбувається духовний розвиток дітей.

Кожен педагог відповідальний за свої внутрішні особистісні якості і за свій професійний рівень, а головне за своє творіння – внутрішній світ дитини. Індійський філософ, суфій Хазрат Іннаят Хан на початку ХХ століття говорив, що людські думки («елементалі») є живими сутностями, здійснюють механічну роботу, яка управляє діяльністю Всесвіту. Тому кожна людина відповідальна за свої творіння, за свої думки і почуття, за кожний момент життя перед Всесвітом, Творцем.

Уміння і навички з духовного самовдосконалення, студенти кафедри педагогіки психології дошкільної освіти та дитячої творчості Інституту розвитку дитини НПУ імені М.П.Драгоманова здобувають на практичних заняттях з психології.

Особливе значення має перше практичне заняття, на якому створюється психологічний клімат, відкриті доброзичливі взаємини між учасниками, проводиться ознайомлення з принципами роботи. Студентам пояснюється, що все, що відбувається на практичних заняттях, має конфіденційний характер. Це сприяє виникненню почуття довіри між учасниками групи.

Для духовного самовдосконалення потрібно пізнати себе. Одним із засобів самопізнання є думки оточуючих про тебе. Тому кожному студенту надавався аркуш з прізвищем однокурсниці, на якому потрібно було написати її хороші якості і ті, які, на думку студента, потрібно було вдосконалити. Зауваження писались в доброзичливій формі, з метою допомогти, а не образити людину.

Для самостійного пізнання студентам пропонувались вправи «Вечірній огляд» та «Дзеркало душі» [15].

Варто зазначити, що уявлення людиною про себе будується протягом усього її життя і ніколи не залишається завершеним. Воно є основою процесу самопізнання, постійних змін у свідомості. Особливо чуттєвим уявлення про себе стає в проблемних ситуаціях [4].

На наступному занятті проводилось обговорення вправ «Вечірній огляд» і «Дзеркало душі». За бажанням майбутні фахівці розповідали все, що з ними сталося за минулий час, ділилися рефлексією власного психологічного стану. З цього приводу проводилась групова дискусія, в якій присутні висловлювали свої погляди, пропозиції, оцінювали шляхи вирішення ситуацій, що виникали. Проблеми розглядалися з різних боків, проводився аналіз, аргументація різних точок зору, здійснювались загальні висновки і засоби трансформації негативних якостей.

У кінці заняття студенти пишуть слова подяки всім, хто їх підтримав, допоміг духовно розвинути протягом тижня, особливо «внутрішнім учителям» – тим, хто допоміг побачити негативні риси в собі і виправитись. У листі потрібно до кожного звернутись на ім'я. Написаний лист залишається у дописувача.

На розвиток духовності впливає спілкування з природою, що сприяє гармонізації внутрішніх структур та формуванню «дієвої гуманістичної позиції». Тому студентам пропонувалось під час погулянок, подорожей додому розвивати у себе вміння милуватись природою, вбачати красиве у кожній людині, явищі природи.

Особливого значення для розвитку духовно-естетичного сприйняття є відвідування театрів, концертів класичної музики, музеїв, виставок образотворчого мистецтва.

Мистецтво – це творче відображення дійсності в художніх образах, творча художня діяльність. Мистецтво відтворює життя в його цілісності, щоб продовжити, розширити, поглибити реальний життєвий досвід людини.

У процесі пізнання мистецтва, на думку О.П.Рудницької, відтворюється "особлива активізація свідомості". Це пов'язано з тим, що твір виступає і відтворенням дійсності, і вираженням авторського естетичного ставлення до зображуваного [17, с. 53].

Л.С. Виготський важливого значення надавав мистецтву в естетичному вихованні людини. Вчений вважав, що внутрішні перетворення, які виникають при сприйнятті мистецтва, це «організація нашої поведінки на майбутнє» [6, с. 327]. Продовжуючи думку Л.С. Виготського і підкреслюючи значення естетичної функції мистецтва, О.М. Отич зазначає, що вона спрямована на пробудження й розвиток в людині естетичного, емоційно-ціннісного ставлення до оточуючої дійсності. Вчена вважає, що сутність мистецтва полягає у формуванні творчого духу та ціннісних орієнтацій людини [13]. Таким чином, сприйняття студентами високодуховних творів сприятиме розвитку у них духовних ціннісних орієнтацій.

На думку В.М. Гальченко, покликанням людини, яка обрала професію вихователя дошкільного навчального закладу, має стати наполеглива праця над духовним світом, як власним, так і вихованців: «Життєвий шлях підростаючої особистості залежить від того, які цінності будуть прищеплені їй педагогом і батьками, які орієнтири обиратимуться, які підходи будуть застосовані для того, щоб дитина усвідомила те, у чому полягає сенс її життя» [7, с. 2].

У професійні обов'язки вихователів входить надання належної допомоги батькам у вихованні дітей, підвищувати їх педагогічну культуру. Розуміючи велику роль мистецтва у розвитку особистості дитини вихователь може запропонувати батькам звернутися до духовного коріння нашої нації. За звичаєм, з перших днів і до останніх людину супроводжувала пісня. Після народження дитини мати співала їй колискових пісень. У пісні людина висловлює свої думки, почуття, мрії, радощі і горе. З піснею людина іде на захист Вітчизни, в бій, і з піснею людину випроводжають в останню путь. Нині традиція співати пісень у сімейному колі потребує відновлення.

Г. Ващенко зазначав: "У пісні музика об'єднується зі словом, і коли слово в першу чергу діє на свідомість людини, викликає у неї думки й уявлення, то музика, найперше, діє на почуття, і вплив її доходить до глибини підсвідомого. Коли ж музика й слово об'єднуються в пісні, то вони охоплюють своїм впливом всю істоту людини" [5, с. 120].

Виконання музичних творів сприяє розвитку чуття колективізму, емпатії, духовному єднанню із собі подібними.

Висновки. Розвиток духовності дитини зумовлюється трансформаційними процесами, що відбуваються в суспільстві. Здійснювати його можна, розвиваючи хоча б один компонент духовності – духовної спрямованості, в основі якого лежить естетичне сприйняття дійсності. Суттєвий ефект у цьому може надати тісна співпраця високодуховного вихователя з батьками дитини.

Література

1. *Алфорт Х.* Менеджмент, когда вера имеет значение / Хелен Алфорт, Майкл Нотон. – М. : Кайрос, 2003. – 356 с.
2. *Баранівський В. Ф.* Проблеми духовності особистості в сучасному українському суспільстві / В. Ф. Баранівський // Духовність і художньо-естетична культура : аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників : міжвідомчий наук. зб. / [керівники авторського колективу: А. І. Комарова, Ю. П. Богуцький, О. С. Тимошенко, М. І. Чемберджи, В. Г. Чернець]. – Науково-дослідний інститут "Проблеми людини". – К., 1999. – Т. 14. – С. 68-79.
3. *Берлов В. И.* Психологический словарь: реалистическое миропонимание / В. И. Берлов. – Краснодар : Советская Кубань, 2001. – 288 с.
4. *Бойко Г. В.* Трансформація уявлення про себе в умовах кризи, пов'язаної з втратою роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 – "Загальна психологія, історія психології" / Г.В.Бойко. – Харків, 2006. – 21 с.
5. *Ващенко Г.* Виховний ідеал : підруч. для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Григорій Ващенко. – Т. 1. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с.

6. *Выготский Л. С.* Психология искусства / Л. С. Выготский. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 480 с.
7. *Гальченко В.М.* Компоненти професійної культури майбутніх педагогів дошкільної освіти / В.М. Гальченко // Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Удосконалення інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки в умовах євроінтеграції» (26-28 травня 2016 року, м. Біла Церква). – Біла Церква : Інститут економіки та управління, 2016. – С.113-116.
8. *Журба К. О.* Виховання духовності у підлітків в сучасній українській сім'ї і школі : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Катерина Олександрівна Журба. – К., 2000. – 261 с.
9. *Комарова А. І.* Україна: духовність – культура – естетичний розвиток особистості / А. І. Комарова // Духовність і художньо-естетична культура : аналітичні розробки, пропозиції наук. та практ. працівників : [зб. наук. ст.] / [кер. авт. кол.: А. І. Комарова, О. С. Тимошенко, М. І. Чембержі, В. Г. Чернець]. – К., 1999. – Т. 14. – С. 15-48.
10. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк; під ред. М. М. Проколієнко; [упоряд. В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, О. Т. Губко, О. В. Проскура]. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
11. *Кудін В. О.* Естетичне в педагогічній методології професії / В. О. Кудін // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр.; у 2-х ч. / за ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – К., 2001. – Ч. 1. – С. 27-29.
12. *Лосев А. Ф.* Владимир Соловьёв и его время / Алексей Фёдорович Лосев. – М. : Прогресс, 1990. – 720 с.
13. *Отич О. М.* Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичні і методичні аспекти : моногр. / Олена Миколаївна Отич; [за наук. ред. І. А. Зязюна]. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 752 с.
14. *Помиткін Е. О.* Формування духовних цінностей старшокласників у діяльності шкільної психологічної служби : дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – "Педагогічна та вікова психологія" / Едуард Олександрович Помиткін. – К., 1998. – 259 с.
15. *Репетій С.Т.* Засоби психодіагностики та розвитку креативного компонента духовності вчителя музики в системі післядипломної освіти / С.Т. Репетій // Нова педагогічна думка. – 2010. – № 2. – С. 73-77.
16. *Рибалка В. В.* Психологія розвитку творчої особистості : навч. посіб. / Валентин Васильович Рибалка. – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с.
17. *Рудницька О. П.* Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти : навч. посіб. / Оксана Петрівна Рудницька. – К. : ІЗМН, 1998. – 248 с.
18. *Сухомлинська О. В.* Що таке духовність сьогодні? / О. В. Сухомлинська // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді) : зб. наук. праць. – К. : Педагогічна думка, 2000. – Кн. 1. – С. 7-9.
19. *Черніков С. Я.* Виховання духовності особистості вчителя в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (кінець XIX – початок XX століття) [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" С. Я. Черніков. – Луганськ, 2003. – 32 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2003/03csykps.zip>, вільний. – Заголовок з екрану.
20. *Юзвак Ж. М.* Естетичні фактори духовного розвитку особистості / Жанна Михайлівна Юзвак. – К. : Знання, 1999. – 115 с.

21. Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия / П. Д. Юркевич // Школа духовности. – 2000. – № 4. – С. 6-12.
22. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості : практикум / В. М. Ямницький. – Одеса : ПНЦ АПН України; СВД М.П. Черкасов, 2008. – 249 с.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. Alfort Kh. Menedzhment, kohda vera ymeet znachenye / Khelen Alfort, Maikl Noton. – М. : Kairos, 2003. – 356 s.
2. Baranivskiy V. F. Problemy dukhovnosti osobystosti v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi / V. F. Baranivskiy // Dukhovnist i khudozhno-estetychna kultura : analitychni rozrobky, propozyitsii naukovykh ta praktychnykh pratsivnykiv : mizhvidomchyi nauk. zb. / [kerivnyky avtorskoho kolektyvu: A. I. Komarova, Yu. P. Bohutskiy, O. S. Tymoshenko, M. I. Chemberdzhi, V. H. Chernets]. – Naukovo-doslidnyi instytut "Problemy liudyny". – K., 1999. – Т. 14. – С. 68-79.
3. Berlov V. Y. Psykholohychesky slovar: realystycheskoe myroponymanye / V. Y. Berlov. – Krasnodar : Sovetskaia Kuban, 2001. – 288 s.
4. Boiko H. V. Transformatsiia uivlennia pro sebe v umovakh kryzy, poviazanoi z vtratoi roboty : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. psykhol. nauk: spets. 19.00.01 – "Zahalna psykholohiia, istoriia psykholohii" / H.V.Boiko. – Kharkiv, 2006. – 21 s.
5. Vashchenko H. Vykhovnyi ideal : pidruch. dlia pedahohiv, vykhovateliv, molodi i batkiv / Hryhorii Vashchenko. – Т. 1. – Poltava : Poltavskiy visnyk, 1994. – 191 s.
6. Vyhotskyi L. S. Psykholohiia yskusstva / L. S. Vyhotskyi. – Rostov-na-Donu : Fenyks, 1998. – 480 s.
7. Halchenko V.M. Komponenty profesiinoi kultury maibutnykh pedahohiv doshkilnoi osvity / V.M. Halchenko // Materialy KhVII Mizhnarodnoi naukovo- praktychnoi konferentsii «Udoskonalennia informatsiino-resursnoho zabezpechennia osvity i nauky v umovakh yevrointehratsii» (26-28 travnia 2016 roku, m. Bila Tserkva). – Bila Tserkva : Instytut ekonomiky ta upravlinnia, 2016. – С.113-116.
8. Zhurba K. O. Vykhovannia dukhovnosti u pidlitkiv v suchasni ukrainskii simi i shkoli : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.07 / Kateryna Oleksandrivna Zhurba. – K., 2000. – 261 s.
9. Komarova A. I. Ukraina: dukhovnist – kultura – estetychnyi rozvytok osobystosti / A. I. Komarova // Dukhovnist i khudozhno-estetychna kultura : analitychni rozrobky, propozyitsii nauk. ta prakt. pratsivnykiv : [zb. nauk. st.] / [ker. avt. kol.: A. I. Komarova, O. S. Tymoshenko, M. I. Chemberzhi, V. H. Chernets]. – K., 1999. – Т. 14. – С. 15-48.
10. Kostiuk H. S. Navchalno-vykhovnyi protses i psykhychnyi rozvytok osobystosti / H. S. Kostiuk; pid red. M. M. Prokoliienko; [uporiad. V. V. Andriievska, H. O. Ball, O. T. Hubko, O. V. Proskura]. – K. : Rad. shkola, 1989. – 608 s.
11. Kudin V. O. Estetychne v pedahohichnii metodolohii profesii / V. O. Kudin // Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka : zb. nauk. pr.; u 2-kh ch. / za red. I. A. Ziaziuna ta N. H. Nychkalo. – K., 2001. – Ch. 1. – С. 27-29.
12. Losev A. F. Vladymyr Solovëv y eho vremena / Aleksei Fëdorovych Losev. – М. : Prohress, 1990. – 720 s.
13. Otych O. M. Mystetstvo u systemi rozvytku tvorchoi individualnosti maibutnoho pedahoha profesiinoho navchannia: teoretychni i metodychni aspekty : monohr. / Olena Mykolaivna Otych; [za nauk. red. I. A. Ziaziuna]. – Chernivtsi : Zelena Bukovyna, 2009. – 752 s.
14. Pomytkin E. O. Formuvannia dukhovnykh tsinnosti starshoklasnykiv u diialnosti shkilnoi psykholohichnoi sluzhby : dys. ... kand. psykhol. nauk: spets. 19.00.07 – "Pedahohichna ta vikova psykholohiia" / Eduard Oleksandrovych Pomytkin. – K., 1998. – 259 s.
15. Repetii S.T. Zasoby psykhydiagnostyky ta rozvytku kreatyvnoho komponenta dukhovnosti vchytelia muzyky v systemi pisladyplomnoi osvity / S.T. Repetii // Nova pedahohichna dumka. – 2010. – № 2. – С. 73-77.

16. *Rybalka V. V.* Psykholohiia rozvytku tvorchoi osobystosti : navch. posib. / Valentyn Vasylovych Rybalka. – K. : IZMN, 1996. – 236 s.
17. *Rudnytska O. P.* Muzyka i kultura osobystosti: problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity : navch. posib. / Oksana Petrivna Rudnytska. – K. : IZMN, 1998. – 248 s.
18. *Sukhomlynska O. V.* Shcho take dukhovnist sohodni? / O. V. Sukhomlynska // Moralno-dukhovnyi rozvytok osobystosti v suchasnykh umovakh (teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi) : zb. nauk. prats. – K. : Pedahohichna dumka, 2000. – Kn. 1. – S. 7-9.
19. *Chernikov S. Ya.* Vykhovannia dukhovnosti osobystosti vchytelia v teorii i praktytsi vitchyznianoï pedahohiky (kinets KhKh – pochatok KhKh stolittia) [Elektronnyi resurs] : avtoref. dys. na zdobuttia naukovoï stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 "Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky" S. Ya. Chernikov. – Luhansk, 2003. – 32 s. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2003/03csykps.zip>, vilnyi. – Zaholovok z ekranu.
20. *Iuzvak Zh. M.* Estetychni faktory dukhovnoho rozvytku osobystosti / Zhanna Mykhailivna Yuzvak. – K. : Znannia, 1999. – 115 s.
21. *Iurkevych P. D.* Serdtse y eho znachenye v dukhovnoi zhyzny cheloveka, po ucheniyu slova Bozhya / P. D. Yurkevych // Shkola dukhovnosti. – 2000. – № 4. – S. 6-12.
22. *Iamnytskyi V. M.* Rozvytok zhyttietvorchoi aktyvnosti osobystosti : praktykum / V. M. Yamnytskyi. – Odesa : PNTs APN Ukrainy; SVD M.P. Cherkasov, 2008. – 249 s.

Репетий С. Т. Развитие духовности у детей дошкольного возраста. В статье анализируются философский, педагогический, психологический дискурсы вокруг понятия "духовность". Подано авторское виденье духовности, которая рассматривается им как глубинно-психологическое образование, - духовное "Я", осознание которого способствует духовному самосовершенствованию, жизнетворчеству по законам Красоты, Добра, Истины и развития чувства духовного единства с Другими как частями Вселенной.

На основе структуры личности определены составляющие духовности, а именно - духовного "Я", которое является интегральным сочетанием таких компонентов : духовного самосознания, духовной направленности, духовных черт характера, духовной креативности, духовного общения, духовного опыта. Отмечено, что зародыши духовности человек имеет от рождения в своем сердце, которые нужно развивать.

Обосновывается необходимость развития духовности ребенка дошкольного возраста в связи со вступлением информационного общества в стадию старт.

Обращено внимание на необходимость духовного самосовершенствования будущего воспитателя. Отражены фрагменты практических занятий для получения умений и навыков по духовному самосовершенствованию будущих специалистов-педагогов. Предоставлены советы студентам для работы с родителями в решении проблемы духовного развития детей. Определенно, что большое значение для развития духовности ребенка есть восприятие искусства, в частности слушание и выполнение народных песен в кругу семьи.

Ключевые слова: духовность ребенка, эстетическое устремление, духовное самосовершенствование, будущие воспитатели.

Repetiy S. T. Development of spirituality of the children of preschool age. In the article the philosophical, pedagogical, psychological discourses of the concept "spirituality" are analyzed. The author's view of spirituality is given which is considered as deeply-psychological education - as spiritual "self". Its realization assists the spiritual self-perfection and liveliness according to the laws of Beauty, Good, Truth and development of sense of spiritual unity with Others who are the parts of Universe. The constituents of spirituality are defined on the basis of structure of personality, namely - spiritual "self", that is integral combination of such components: spiritual consciousness, spiritual

orientation, spiritual traits, spiritual creativity, spiritual communication, spiritual experience. It is said that a man has embryos of spirituality from the birth in his heart and they need to be developed.

The necessity of development of spirituality of child of preschool age is substantiated because the information society steps on the start stage.

The author paid attention to necessity of spiritual self-perfection of future educators.

The fragments of practical activities are given for future specialists-teachers for getting the abilities and skills on spiritual self-perfection. There are advices for the students for the problems solving of children's spiritual development in their work with parents. It is defined that the great value for development of spirituality of a child is the perception of works of art, in particular listening and performance of folk songs in the family circle.

Keywords: spirituality of a child, aesthetic aspiration, spiritual self-perfection, future educators.

Відомості про автора:

Репетій Світлана Тимофіївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти та дитячої творчості факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, м. Київ, Україна, apanaschenkoia@meta.ua

Information about the author:

Repetiy Svitlan Tymofiivna is the candidate of psychological sciences, associate professor of department of pedagogy and psychology of pre-school education and children's creativity of pedagogy and psychology faculty of Kyiv National pedagogical university named by M.P.Drahomanov, Ukraine, apanaschenkoia@meta.ua

Статтю подано до друку 02.04.2018.

УДК 159.9:37.015

© Л. П. Федоренко, 2018

Л. П. Федоренко (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Федоренко Л. П. Психологічні детермінанти професійного самовизначення старшокласників. У статті розглядаються психологічні передумови професійного самовизначення старшокласників результаті аналізу психологічних досліджень та розкрито специфіку їх професійних настанов. Професійне самовизначення старшокласників є свідомим актом виявлення та ствердження власної внутрішньої позиції суб'єкта щодо майбутньої професії, яка виражається в наявності певної життєвої установки, свого світогляду, усвідомленого ставлення до себе і світу. На основі аналізу наукових досліджень нами з'ясовано, що професійне самовизначення особистості можливо лише при існуванні ряду психологічних передумов. Для прийняття усвідомленого рішення про вибір професії старший школяр повинен сформувати набір ціннісних орієнтацій, що підкреслюють значущість для особистості можливості самореалізації, прояву особистісних якостей, розвиток самосвідомості, здатність до інтроспекції та рефлексії, самооцінка, рівень домагань, вузька спрямованість професійних інтересів старшокласників, самоаналіз, формування усвідомленої внутрішньої позиції, ціннісних орієнтацій тощо.